

Людмила ШЛЕІНА,

orcid.org/0000-0002-6263-8398

*аспірантка кафедри педагогіки та педагогічної майстерності
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
(Мелітополь, Запорізька область, Україна) ludmillabach@ukr.net*

РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОГО СКЛАДНИКА В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ АГРАРНОГО ЗВО

У статті розкрито сутність та особливості гендерної культури як теоретичне підґрунтя її формування у студентської молоді. Проаналізовано стан дослідженої проблеми формування гендерної культури студентської молоді в умовах закладу вищої освіти; констатовано, що найбільший інтерес науковців викликає проблема гендерного виховання молоді. У дослідженні з'ясовано, що поняття «гендерна культура» в науковій літературі розглядається як сукупність статево-рольових цінностей у суспільних відносинах і відповідних до них норм поведінки, потреб, інтересів та форм діяльності, що зумовлена суспільним устроєм, релігійними віруваннями тощо.

Професія вимагає від особистості як наявності відповідних знань, вмінь та навичок, так і особистісних якостей, які надають змогу ефективно опанувати професію і досягти певних вершин на професійному та особистісному рівнях, які саме і формуються в освітньому процесі ЗВО, під час оволодіння професією.

У дослідженні зазначено, що професія аграрника постає як одна з унікальних за широтою та різноманітністю вимог.

Звертаючи увагу на умови, які створюються на селі із впровадженням аграрної реформи, кардинально зростає питома вага господарської та організаційно-економічної складових частин. Розглянуто специфіку студентського контингенту аграрного ЗВО, які здебільшого є представниками традиційного сільського середовища. Отже, специфікою студентського контингенту у вищих аграрних навчальних закладах є домінування сільської молоді як представників традиційного сільського середовища, а також молоді, яка орієнтована на майбутню професійну діяльність в аграрному секторі економіки.

У процесі дослідження виявлено рівень обізнаності викладачів ЗВО щодо розуміння поняття «гендер» та «гендерна культура»; досліджено особливості реалізації гендерної складової частини в навчально-виховному процесі аграрного ЗВО; проаналізовано ступінь висвітлення інформації про гендер і гендерні проблеми в навчально-виховній роботі аграрного закладу вищої освіти; сформульовано пропозиції щодо організації процесу формування гендерної культури здобувачів аграрної вищої освіти.

Ключові слова: *гендер, гендерна культура, аграрні заклади вищої освіти, гендерно-рольова соціалізація особистості, сільська молодь.*

Liudmila SHLEINA,

orcid.org/0000-0002-6263-8398

*Graduate Student of the Department of Pedagogy and Pedagogical Excellence
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
(Melitopol, Zaporizhia region, Ukraine) ludmillabach@ukr.net*

IMPLEMENTATION OF THE GENDER COMPONENT IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE AGRICULTURAL ASSOCIATION

The article reveals the essence and features of gender culture as a theoretical basis for its formation in student youth. The state of research of the problem of formation of gender culture of student youth in the conditions of higher education institution is analyzed; it is stated that the greatest interest of scientists is caused by the problem of gender education of youth. The study found that the concept of "gender culture" in the scientific literature is considered as a set of gender and role values in social relations and the corresponding norms of behavior, needs, interests and forms of activity due to social order, religious beliefs and more.

The profession requires the individual to have the appropriate knowledge, skills and abilities, as well as personal qualities that allow to effectively master the profession and reach certain heights at the professional and personal levels, which are formed in the educational process of ZVO, during mastering the profession.

The study states that the profession of agrarian appears as one of the unique requirements in terms of breadth and diversity.

Paying attention to the conditions created in the countryside with the introduction of agrarian reform, the share of economic and organizational-economic components is dramatically increasing.

The specifics of the student contingent of agrarian free economic zones, which are mostly representatives of the traditional rural environment, are considered. Thus, the specificity of the student body in higher agricultural educational

institutions is the dominance of rural youth, as representatives of the traditional rural environment, as well as young people who are focused on future professional activities in the agricultural sector of the economy.

The research revealed the level of awareness of teachers of the Free Economic Zone on understanding the concept of "gender" and "gender culture"; features of realization of a gender component in educational process of agrarian ZVO are investigated; the degree of coverage of information about gender and gender issues in the educational work of an agricultural institution of higher education is analyzed; formulated proposals for the organization of the process of forming a gender culture of applicants for agricultural higher education.

Key words: *gender, gender culture, agricultural institutions of higher education, gender-role socialization of the individual, rural youth.*

Постановка проблеми. Формування гендерної культури студентів у навчально-виховному процесі аграрного ЗВО має свої специфічні риси та ознаки («відмітні особливості явища; те, що характерне для певного педагогічного явища»), без визначення та урахування яких неможливо визначити дієвість тих чи інших педагогічних засобів, планувати виховні стратегії, визначити їх ефективність.

Підготовка фахівців в аграрних закладах вищої освіти регламентується законами України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2017), постановами Кабінету Міністрів «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями» (2015), Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Ліцензійних умов надання освітніх послуг, Порядку здійснення контролю за дотриманням ліцензійних умов надання освітніх послуг, Положення про експертну комісію та порядок проведення ліцензійної експертизи та Типового положення про регіональну експертну раду з питань ліцензування та атестації навчальних закладів» (2017) та ін.

Професія вимагає від особистості як наявності відповідних знань, вмінь та навичок, так і особистісних якостей, які надають змогу ефективно опанувати професію і досягти певних вершин на професійному та особистісному рівнях, які саме і формуються в освітньому процесі ЗВО, під час оволодіння професією.

Необхідно зазначити, що професія аграрника постає як одна з унікальних за широтою та різноманітністю вимог.

З огляду на умови, які створюються на селі із впровадженням аграрної реформи, кардинально зростає питома вага господарської та організаційно-економічної складових частин.

Аналіз досліджень. Гендерний аспект проблеми становлення та виховання особистості висвітлено в дослідженнях із гендерної педагогіки (А. Аніщенко, С. Вихор, М. Воронка, Т. Дороніна, І. Іванова, Л. Кобелянська, В. Кравець, Г. Лактіонова, О. Луценко, І. Мунтян, С. Олійник, О. Семи-

коленова, П. Терзі, О. Цокур, Л. Штильова, Л. Яценко, С. Яшник) та гендерної психології (Т. Бендас, Т. Говорун, Н. Городнова, Т. Зелінська, Є. Ільїн, О. Камінська, О. Кізь, О. Кікінежді, О. Кісь, І. Кльоцина та інші).

Мета статті – *виявити* рівень обізнаності викладачів ЗВО щодо розуміння поняття «гендер» та «гендерна культура», *дослідити* особливості реалізації гендерної складової частини у навчально-виховному процесі аграрного ЗВО, *проаналізувати* ступінь висвітлення інформації про гендер і гендерні проблеми в навчально-виховній роботі аграрного закладу вищої освіти, *сформулювати* пропозиції щодо організації процесу формування гендерної культури здобувачів аграрної вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Студентство як молода соціально-демографічна група відкрите до суспільних новацій, знаходиться в постійному внутрішньому пошуку, в процесі якого формуються світогляд, духовні, політичні та інші переконання, цілі, інтереси, мотивації, життєві пріоритети. Посідаючи проміжне положення між молодшою і старшою віковими категоріями населення, ця соціальна група усвідомлено і стрімко адаптується до інновацій, гостро відчуває зміни, що відбуваються в житті суспільства. (Воронка, 2016: 203).

Зміна економічних відносин на селі, перехід до нових аграрних формувань вимагає змін у характері і змісті праці, а отже, і в системі підготовки фахівців сільського господарства.

Крім того, окремо необхідно розглянути специфіку студентського контингенту аграрного ЗВО, які здебільшого є представниками традиційного сільського середовища. Отже, специфікою студентського контингенту в аграрних закладах вищої освіти є домінування сільської молоді як представників традиційного сільського середовища, а також молоді, яка орієнтована на майбутню професійну діяльність в аграрному секторі економіки.

Важливими, з точки зору предмета нашого дослідження, є наукові доробки Н. Абакумова, І. Кознова та ін., які виокремлюють основні харак-

теристики традиційного сільського середовища: домінування соціальних зв'язків особистісного типу, багатомірність, яка базується на локальній, особистісній довірі; єдність природного, господарчого, соціального, а також підпорядкованість господарсько-трудової діяльності природним ритмам; зв'язок господарсько-трудової діяльності з відносинами в сім'ї та з сусідами; відсутність яскраво вираженої індивідуальності; своєрідність людського ресурсу, який виражається у феноменальній (специфічній) витривалості, фізичній силі, вітальності, вмінні виживати, звичкою до життя в щільній близькості з іншими; подвійне ставлення до міста і ритуальність, розміреність життєвого укладу, який передбачає повагу до традицій; домінування в сільській громаді суспільних норм і способів соціальної спадщини через домінування професійно-іменного коду (Кознова, 2000: 24).

В останні роки підвищуються вимоги до формування особистості майбутніх фахівців-аграрників. Абітурієнти, які планують обрати професію аграрія, – здебільшого молоді люди, які мають базову середню освіту, тобто молоді люди без соціального досвіду, слабо професійно зорієнтовані. Це ускладнює завдання формування професіонала-аграрія та спонукає до підвищення уваги до системи мотивації студентів, зокрема й професійної, а також до формування гендерної культури особистості.

Також специфічними вважаємо особливості професійної підготовки студентів аграрного ЗВО та діяльності працівників агропромислового комплексу. Варто наголосити, що особливості професійної діяльності аграріїв пов'язані з поняттям «професіогенез», професійна діяльність аграрія тощо.

Особливо суттєвим видається те, що поняття професіогенезу дедалі частіше використовується сучасними дослідниками професій, психологами і педагогами. У загальному сенсі під професіогенезом розуміють розвиток особистості, зміни і перетворення її психологічної структури, що зумовлено засвоєнням і здійсненням професійної діяльності. Цей процес особистісного розвитку і становлення професіонала від початківця до майстра своєї справи, кваліфікованого спеціаліста залежить від історичного розвитку системи професій як соціального інституту, освітніх систем, соціальних та економічних умов, за яких здійснюється відповідна професійна діяльність (Яворська, 2006: 49). Зважаючи на такий контекст, необхідно підкреслити, що особистісний професіогенез відбувається за двома напрямками:

шляхом формування в особистості внутрішніх засобів професійної діяльності (нагромадження спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних і достатніх для певної предметної сфери, розвиток мотивації професійної праці, формування особистісних якостей, які допоможуть у професійній діяльності, здатність до професійного спілкування, рефлексія, формування адекватного індивідуального стилю професійної діяльності, зростання рівня професійної автономії); шляхом засвоєння особистістю зовнішніх (соціальних) засобів професійної діяльності, що супроводжується нагромадженням певних соціальних регуляторів у певному професійному співтоваристві, освоєння соціального простору професії, відповідних матеріалів та інформаційних засобів професійної діяльності (Ермолаєва, 2005: 23).

Варто наголосити, що особистісний і професійний розвиток зумовлюють один одного. З одного боку, ознаки особистості (потреби, інтереси, рівень домагань, інтелектуальні особливості тощо) суттєво впливають на вибір професії та її подальший професійний розвиток. Вони можуть сприяти досягненню професійної майстерності, творчій самореалізації, а можуть стати на заваді професійному становленню. Кожне професійне середовище поступово декларує вимоги, яким має відповідати особистість, щоб її визнали професіоналом. Отже, результатом впливу професії на особистість є своєрідність психологічного складу представників певних професійних груп, що достатньо усвідомлена суспільним досвідом (Штепа, 2004: 88). Особистість, наголошують науковці, навіть якщо вона має обмежену кількість життєвих планів, будує перспективи щодо майбутнього, і однією з таких життєвих перспектив є професія. Це одне з життєвих рішень, що певною мірою дає зрозуміти, яке значення має для людини її власне життя. Ця перша серйозна актуалізація творчої сили розвитку людини, досліджена й описана в науковій літературі (Климов, 2003; Костюк, 1989; Сорокин, 2002; Erikson, 1992).

Важливим складником соціокультурного становлення (гендерно-рольової соціалізації) особистості є період здобуття освіти на всіх етапах аграрного ЗВО. Створення умов, що відповідають завданням гендерно-рольової соціалізації особистості, впливає на формування уявлень про мужність і жіночність, норми, стереотипи, гендерні ролі, на виховання ставлення до себе як представника певної біологічної і соціокультурної статі, на становлення стилю гендерно-рольової поведінки. Неоднозначність розуміння сутності гендерного виховання викладачами, неспроможність чинних

підходів до нього на Заході і в Україні призводять до необхідності не тільки перегляду основ соціалізації чоловіка і жінки, але і створення на цій основі концепції гендерного виховання особистості.

Відповідно до Гендерної стратегії України (Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020» від 18.07.2016 р.) та Закону України «Про освіту», під гендерним вихованням варто розуміти цілеспрямовано організований процес практичної та особистісно значущої діяльності з метою розвитку у здобувачів ЗВО власних установок щодо суспільства, суспільної культури, громадських проблем, своєї ролі в суспільних процесах. Гендерне виховання спрямоване на створення умов для формування власного гендерної образу сучасної людини. Основою для цього служать соціокультурні та духовно-моральні гуманістичні цінності, прийняті в суспільстві норми і правила не тільки поведінки, але й відносин в інтересах особистості, її сім'ї як найближчого оточення, суспільства і держави.

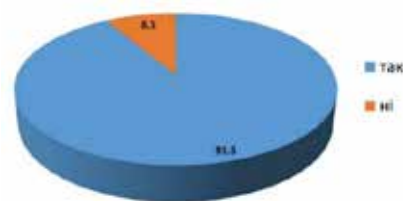
Заклад вищої освіти постає об'єднуючою ланкою між новими соціальними уявленнями та ідеалами попередніх поколінь, що втілюються в історичній традиції. На практиці співіснування різних уявлень проявляється в конфлікті патріархальних установок, глибоко укорінених у свідомості українців, та егалітарних переконань, що відповідають вимогам стратегії освіти людини (незалежно від статі, місця і країни її проживання).

Ми спираємось також на висновки наукових досліджень Л. Мандрик, яка доводить, що у процесі здійснення виховної роботи зі здобувачами аграрного ЗВО викладач має володіти гендерною культурою, адже від його виховних траєкторій залежить здійснення реконструкції традиційних культурних обмежень розвитку потенціалу особистості залежно від статі, осмислення та створення умов для максимальної самореалізації і розкриття здібностей у студентів у процесі педагогічної взаємодії (Мандрик, 2009: 97).

З метою визначення шляхів реалізації гендерної складової частини в навчально-виховному процесі аграрного ЗВО взяли участь в анкетуванні 153 викладача аграрних закладів вищої освіти м. Мелітополя, м. Миколаєва, м. Харкова, м. Вінниця.

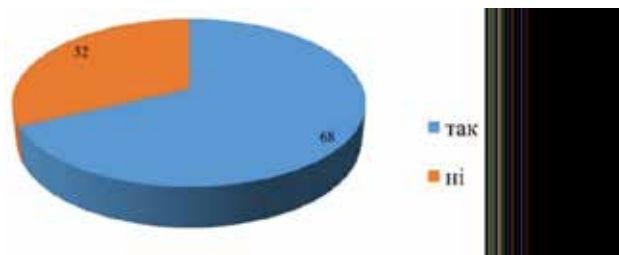
Викладачам було запропоновано анкетування для діагностики обізнаності щодо розуміння феномена «гендерна культура», а також наявності досвіду щодо її формування в навчально-виховному процесі аграрного закладу вищої освіти.

Чи знаєте Ви, що означає поняття «гендер»?

На поставлене запитання щодо розуміння поняття «гендер» найбільша кількість опитаних викладачів (91,5%) відповіли, що їм цілком зрозуміле поняття «гендер»; 8,5% опитаних відповіли, що це поняття для них незрозуміле. Також у варіанті відповіді «так» було запропоновано навести свій варіант відповіді, в результаті цього ми побачили, що деякі викладачі надали альтернативні відповіді. Наведемо деякі з них: поняття «чоловік» і «жінка»; психологічні, соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей; рівні права між чоловіками і жінками; визначення соціальних ролей чоловіка та жінки в суспільстві; відмінність, що стосується жінок та чоловіків; соціальна особливість людини, на відміну від біологічної статі; соціально-рольовий статус, соціальні можливості людини. Також було надано і стереотипні відповіді, наведемо приклади: принцип, який визначає поняття «чоловік» та «жінка», їх соціальні обов'язки; характеристика, через яку визначають поняття «чоловік» та «жінка», їх соціальні ролі; характеристика соціальних ролей «чоловіка» та «жінки». Відображаємо ці результати на діаграмі.

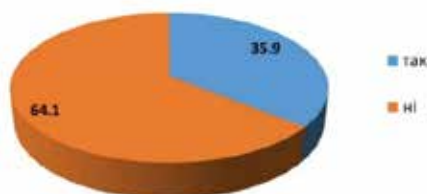
Що Ви розумієте під гендерною культурою?

На поставлене запитання щодо розуміння поняття «гендерна культура» 44,4% опитаних дали відповідь, що гендерна культура – це система соціально-економічних, правових та етнопсихологічних умов існування суспільства, що сприяє становленню чоловіка та жінки як рівних соціальних істот; 40,5% опитаних відповіли, що це індивідуально-особистісна характеристика, частина загальної культури суб'єкта, що містить гендерну компетентність, гендерну картину світу, специфічні ціннісні орієнтації й моделі поведінки; 10,5% респондентів відповіли, що це сукупність статево-рольових цінностей у суспільних відносинах і відповідних до них нормати-

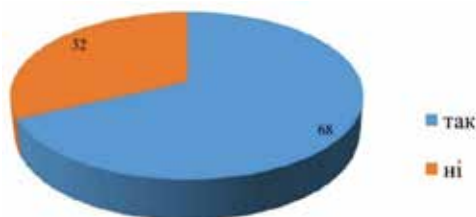
вів поведінки, потреб, інтересів і форм діяльності; (6,5%) опитаних запропонували свій варіант відповіді, наведемо варіанти відповідей: гендерна культура – це поняття вигадане, є стать і крапка; гендерна культура – частина загальної культури тощо. Відображаємо ці результати на діаграмі.

Чи висвітлювали Ви інформацію про гендер і гендерні проблеми в навчально-виховній роботі аграрного закладу вищої освіти?

На поставлене запитання щодо висвітлення інформації про гендер та гендерні проблеми в навчально-виховній роботі аграрного закладу вищої освіти 64,1% викладачів зазначили, що вони висвітлюють інформацію про гендер і гендерні проблеми в навчально-виховній роботі, також необхідно було вказати, в яких видах діяльності висвітлювалась інформація. Ті, хто висвітлює інформацію про гендер і гендерні проблеми в навчально-виховній роботі аграрного закладу вищої освіти, роблять це переважно: під час бесіди зі студентами; на кураторських годинах; у колективі кафедри; в робочій програмі з дисципліни «Соціологія»; на заняттях в аудиторії. 35,9% опитаних дали відповідь, що вони не висвітлюють інформацію про гендер і гендерні проблеми в навчально-виховній роботі. Відображаємо ці результати на діаграмі.

Як Ви вважаєте, чи необхідні гендерна освіта й виховання здобувачів вищої освіти аграрного закладу вищої освіти?

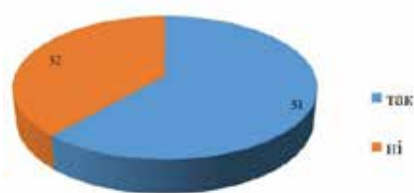

На запитання «Як Ви вважаєте, чи необхідні гендерна освіта й виховання здобувачів вищої освіти аграрного закладу вищої освіти?» 68% опитаних вказали на необхідність гендерної освіти і виховання здобувачів аграрного ЗВО і причини цього. Наведемо кілька варіантів відповіді: агроном-жінка повинна мати рівні права керувати автомобілем, бути керівником аграрного підприємства; гендерна рівність є фундаментальним

правом та необхідною умовою досягнення цілей соціальної єдності та демократії; гендерна освіта сприяє толерантному ставленню до соціальних ролей чоловіка та жінки; гендерна освіта – ключ до демократії; гендерна освіта сприяє всебічному розвитку особистості в питаннях взаємовідносин між чоловіками та жінками.

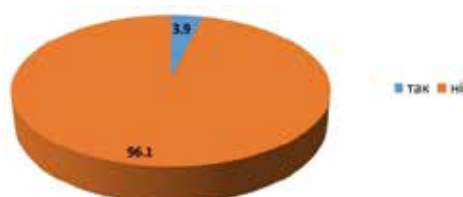
32% опитаних надали відповідь, що немає в цьому необхідності і аргументували це так: цього мають навчати батьки, вони мають дітям правильно обґрунтовувати поняття «гендер»; відволікає від вивчення матеріалу; диплом однаковий.

Чи керуєтесь Ви гендерними підходами до навчально-виховної роботи і в чому це проявляється?

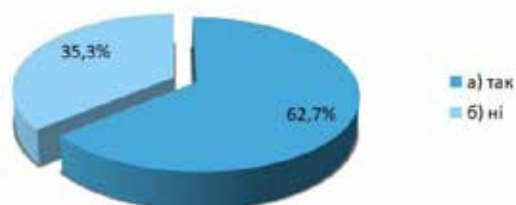
На питання «Чи керуєтесь Ви гендерними підходами у навчально-виховній роботі і в чому це проявляється?» 51% опитаних відповіли, що керуються гендерними підходами до навчально-виховної роботи й зазначили, в чому це проявляється: відсутність стереотипів, дискримінації, відсутність гендерних упереджень, толерантне ставлення; розподіл обов'язків; жінка має бути незалежною від чоловіка і повинна мати змогу забезпечити себе і дітей; бесіда на кураторських годинах; розширення життєвого простору для розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожного студента незалежно від статі вивільнення мислення як викладачів, так і студентів; особистісно орієнтоване навчання; особистісно орієнтоване навчання та виховна робота з врахуванням психофізіологічних особливостей студента; розширення життєвого простору для індивідуальних здібностей кожного студента. 32% опитаних не керуються гендерними підходами до навчально-виховної роботи. Відображаємо ці результати на діаграмі.

Чи запроваджували Ви у своїй педагогічній практиці зі здобувачами вищої освіти спеціальні курси гендерної тематики?

На запитання «Чи запроваджували Ви у своїй педагогічній практиці зі здобувачами вищої освіти спеціальні курси гендерної тематики?» лише 3,9% опитаних відповіли ствердно. 96,1% ніколи цього не робили. Відображаємо ці результати на діаграмі.

Чи погодилися б Ви взяти участь у семінарі для викладачів із питань гендерного підходу в практиці закладу вищої освіти?

На запитання «Чи погодилися б Ви взяти участь у семінарі для викладачів з питань гендерного підходу в практиці закладу вищої освіти?» 62,7% опитаних відповіли ствердно. 35,3% опитаних зазначили, що ні. Відображаємо ці результати на діаграмі.

Наприкінці анкети було поставлено запитання: «Що б Ви запропонували щодо організації процесу формування гендерної культури здобувачів вищої освіти?» Викладачі зазначили, що для організації процесу формування гендерної культури здобувачів аграрних ЗВО необхідне: включення питань формування гендерної культури до тематики кураторських годин; викладання спеціалізованих курсів та включення матеріалів із гендерної проблематики в навчальні дисципліни; організація та проведення гендерно орієнтованих заходів аграрному ЗВО; приклади: популяризація найкращих досягнень у гендерній політиці, культури в інших країнах; залучення студентської молоді до участі в наукових конференціях, конкурсних наукових робіт із гендерної проблематики; організувати та проводити квести, тренінги та ігрові технології.

Проведене анкетування підтвердило результати опитування: відповіді викладачів щодо основних визначень досліджуваної проблеми засвід-

чили їхню недостатню обізнаність із питань гендерного виховання.

Для кращого розуміння стану досліджуваної проблеми в аграрному ЗВО ми проаналізували навчально-виховні плани щодо їх гендерної спрямованості. З'ясовано, що планування роботи з формування гендерної культури здобувачів аграрних ЗВО є фрагментарним і непослідовним. Більшість викладачів не проводить спеціальної роботи з виховання гендерної рівності, гендерної освіченості.

Проведене анкетування в контексті вибраної теми дослідження дало підставу зробити висновки:

- виявлено, що рівень обізнаності викладачів ЗВО щодо розуміння поняття «гендер» та «гендерна культура» є або досить упередженим, або досить низьким;

- хоча більшість викладачів (68%) вважає за потрібне включати гендерний складник до змісту навчально-виховного процесу, проте не робить цього на достатньому рівні (58,8%);

- ті, хто висвітлює інформацію про гендер і гендерні проблеми в навчально-виховній роботі аграрного закладу вищої освіти, роблять це переважно під час бесіди зі студентами, на кураторських годинах, у колективі кафедри та дуже рідко на заняттях в аудиторії;

- більшість викладачів (96,1%) визнали, що вони погодилися б впровадити в педагогічну практику спеціальні курси гендерної тематики.

Висновки. Отже, під час дослідження підтверджено актуальність необхідності розвитку гендерної компетентності викладача аграрного ЗВО. Отримані результати, з одної сторони, показує потребу викладачів аграрних ЗВО у знаннях щодо гендерного виховання, гендерної соціалізації студентів аграрних ЗВО, а з іншої – недостатність розуміння питань впровадження гендерного підходу в навчально-виховний процес аграрного ЗВО. Таким чином, важливою є гендерна просвіта викладачів аграрних ЗВО, спрямована на підвищення гендерної компетентності викладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронка М. І. Категорія «студентська молодь» у історичному контексті. *Актуальні питання формування професіоналізму майбутніх педагогів* : Всеукраїнська науково-практична конференція, 21 жовтня 2016 р. Мелітополь.
2. Ермолаєва Е. И. Мотивационный механизм в системе производственного менеджмента: проблемы и решения. Донецк : Институт экономики промышленности Национальной академии наук Украины, 2005. С. 23.
3. Кознова И. Е. XX век в социальной памяти российского крестьянства. Москва : Б.И., 2000. с. 24.
4. Климов Е. А. Психология профессионала: избранные труды. Москва : Издательство Московского психолого-социального института, 2003; Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Радянська школа, 1989; Сорокин П. А. Система социологии. Москва : Просвещение, 2002; Erikson E., Cristopher Social Interest. Social Feeling and the Evolution, 1992.

5. Мандрик Л. М. Проблема виховання гендерної культури в загальноосвітніх навчальних закладах. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2009. Випуск 166. С. 97–101.

6. Шлеїна Л. І. Гендерна культура студентської молоді в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2018. Випуск № 20.

7. Шлеїна Л. І. Організаційно-педагогічні умови формування гендерної культури студентів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. № 63.

8. Штепа О. С. Поприєм особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 2. С. 88.

9. Яворська Г. Х. Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України : дис. ... док. пед. наук. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2006. С. 49.

REFERENCES

1. Vorovka, M. I. (2016) Kategorija «studentsjka molodj» u istorychnomu konteksti. [The category “student youth” in the historical context]. In: Vseukrajinsjka naukovopraktyčna konferencija “Aktualjni pytannja formuvannja profesionalizmu majbutnikh pedagoghiv”, (21 zhovtnja 2016 roku), Melitopolj. [in Ukrainian]

2. Ermolaeva, E. I., 2005. Motivatsionnyy mehanizm v sisteme proizvodstvennogo menedzhmenta: problemy i resheniya. Donetsk: [Motivational mechanism in the production management system: problems and solutions]. Institut ekonomiki promyishlennosti Natsionalnoy akademii nauk Ukrainyi, s. 23 [in Russian]

3. Koznova, I. E., 2000. HH vek v sotsialnoy pamyati rossiyskogo krestyanstva. [The twentieth century in the social memory of the Russian peasantry]. Moskva: b.i. s. 24 [in Russian]

4. Klimov, E. A., 2003. Psihologiya professionala: izbrannyye trudy. [Professional Psychology: Selected Works]. Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo psihologo-sotsialnogo instituta; Kostyuk, G. S., 1989. Navchalno-vihovniy protses I psihichni rozvitok osobistosti. Kyiv: Radyanska shkola; Sorokin, P. A., 2002. Sistema sotsiologii. Moskva: Prosveschenie; Erikson, E., 1992. Cristopher Social Interest. Social Feeling and the Evolution [in Russian].

5. Mandryk L. M. Problema vykhovannja ghenvernoji kuljturny v zagaljnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [The problem of educating gender culture in secondary schools]. Visnyk Cherkasjkogho universytetu. Serija “Pedagoghichni nauky”. 2009. Vypusk 166. S. 97–101. [in Ukrainian]

6. Shljeina L. I. Ghenderna kuljtura studentsjkoji molodi v umovakh zakladu vyshhoji osvity [Gender culture of student youth in the conditions of higher education institution]. Naukovyj zbirnyk «Aktualjni pytannja ghumanitarnykh nauk: mizhvuzivskyj zbirnyk naukovykh pracj molodykh vchenykh Droghobycjkogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Ivana Franka». Vypusk # 20, 2018 [in Ukrainian].

7. Shljeina L. I. Orghanizacijno-pedagoghichni umovy formuvannja ghenvernoji kuljturny studentiv [Organizational and pedagogical conditions for the formation of gender culture of students]. Naukovyj chasopys Nacionaljnogho pedagoghichnogho universytetu imeni M. P. Dragomanova: serija 5: Pedagoghichni nauky: realiji ta perspektyvy. Vyp. # 63, 2018 [in Ukrainian]

8. Shtepa, O. S. Poprium osobystosti. [Poprium of personality] Praktyčna psykholohija ta socialjna robota. 2004. № 2, s. 88 [in Ukrainian]

9. Javorsjka, Gh. Kh., 2006. Teoretychni ta metodychni zasady formuvannja socialjno-profesijnoji zrilosti kursantiv vyshhykh navchalnykh zakladiv MVS Ukrajinjy. [Theoretical and methodical bases of formation of social and professional maturity of cadets of higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. (Dys. dok. ped. nauk). Instytut pedagoghiky i psykholohiji profesijnoji osvity APN Ukrajinjy, Kyjiv, s. 49 [in Ukrainian]